

VOYAGA YETMAGANLARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA ULARNING IJTIMOIIY MUHITGA MOSLASHUVI

Qashqadaryo viloyati Kitob tumani "Inson" i
jtimoiiy xizmatlar markazi psixologlar guruhi bosh mutaxassisi
Muxiddinov Muxriddin Zuxriddinovich

Annotatsiya: Voyaga yetmaganlarning psixologik rivojlanish bosqichlari va ijtimoiy muhitga moslashuvi - inson hayotidagi eng muhim jarayonlardan biridir. Bu mavzu psixologiya, pedagogika, ijtimoiy fanlar va ta'lim sohalarida doimiy e'tibor markazida bo'lib kelgan. Bolalik va o'smirlik davri insonning shaxs sifatida shakllanishida asosiy davr bo'lib, bu vaqt davomida yuz beradigan psixologik o'zgarishlar shaxsning kelajakdagi hayotiga, ijtimoiy munosabatlariga va jamiyatda o'z o'rnini topishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, voyaga yetmaganlarning psixologik tarzda rivojlanishini har tomonlama tadqiq etish va ularning ijtimoiy muhitga moslashuvini o'rganish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: psixologik rivojlanish, pedagogika, psixologiya, ijtimoiy muhit, psixologik o'zgarishlar, bilim, ko'nikma, ijtimoiy munosabatlar, jamiyat.

Аннотация: Этапы психологического развития несовершеннолетних и их адаптация к социальной среде являются одним из важнейших процессов в жизни человека. Эта тема постоянно находится в центре внимания психологии, педагогики, социальных наук и образования. Детство и подростковый возраст являются ключевыми периодами становления человека как личности, а психологические изменения, происходящие в это время, влияют на дальнейшую жизнь человека, социальные отношения и определение им своего места в обществе. Поэтому комплексное изучение психологического развития несовершеннолетних и изучение их адаптации к социальной среде является одной из приоритетных задач системы образования.

Ключевые слова: психологическое развитие, педагогика, психология, социальная среда, психологические изменения, знания, умения, социальные отношения, общество.

Abstract: The stages of psychological development of minors and their adaptation to the social environment are one of the most important processes in human life. This topic has been the focus of constant attention in the fields of psychology, pedagogy, social sciences and education. Childhood and adolescence are the key periods in the formation of a person as a person, and the psychological changes that occur during this time affect the future life of a person, social relationships and finding his place in society. Therefore, a comprehensive study of the psychological development of minors and the study of their adaptation to the social environment is one of the priority tasks of the education system.

Keywords: psychological development, pedagogy, psychology, social environment, psychological changes, knowledge, skills, social relations, society.

KIRISH

Voyaga yetmaganlarda psixologik rivojlanish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich o'zining alohida xususiyatlariga ega. Ushbu jarayon ota-onaning, maktab muhitining, do'stlar guruhining va keng jamiyatning ta'siri ostida yuz beradi. Boshlang'ich davrda bola o'z-o'zini anglashga, ya'ni shaxsiyatning asosiy oqimlarini shakllantirishga kirishadi. Ushbu bosqichda bola dunyoni o'rganadi, fikrlash jarayoni rivojlanadi, hissiy kechinmalar o'z ifodasini topadi. Bu davrda bolaning oila a'zolari, yaqin do'stlari va o'qituvchilari muhim rol o'ynaydi, chunki ular uning boshqalar bilan aloqa qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'smirlik davri psixologik rivojlanishda o'ziga xos muhim o'rin tutadi. Bu bosqichda yoshning jismoniy o'zgarishlari bilan birga, uning xulqidagi o'zgarishlar, o'zini anglash darajasining chuqurlashuvi yuzaga keladi. O'smirlik davrida shaxsiy identifikatsiya jarayoni boshlanadi va yosh o'zining ijtimoiy roli, qadr-qiymati, qobiliyatlari haqidagi tushunchalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga u jamiyatning talab va me'yorlariga moslashishni o'rganadi. Bu jarayonda psixologik muammolar, shubha va shaxsiy

ziddiyatlar ham yuzaga kelishi mumkin, ular bilan kurashish yoshning psixologik barqarorligini rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ijtimoiy muhitga moslashuv jarayoni ham psixologik rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi. Voyaga yetmagan bola va o'smir atrofdagi odamlar, jamiyat va uning qoidalari bilan muloqotga kirishadi. Moslashuv, ya'ni o'zini ijtimoiy talab va sharoitlarga moslashtirish jarayoni insonning ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur. Maktab, mahalla, do'stlar guruhi yoshning dunyoqarashi va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bois har bir ijtimoiy muhit yoshning shaxsiy xususiyatlariga mos kelishi muhim sanaladi. To'g'ri va sog'lom ijtimoiy muhitda voyaga yetmagan odamning psixologik sog'lig'i va ijtimoiy faolligi oshadi. Moslashuvda ota-ona va o'qituvchilarning roli juda muhimdir. Ularning farzand yoki o'quvchining individual xususiyatlari, uning ehtiyojlari hamda qobiliyatlarini inobatga olib, qo'llab-quvvatlab, o'z-o'zini anglashga, qiyinchiliklarni yengishga va jamiyatga faol qo'shilishiga yordam berishi talab etiladi. Aksincha, ortiqcha bosim yoki e'tiborsizlik yoshlarning psixologik holatini buzishi, ular orasida yolg'izlik, ishonchsizlik va o'zini oqlamaslik kabi salbiy holatlarni keltirib chiqarishi mumkin.[1]

Ijtimoiy muhit bolalar va o'smirlarning irodasini mustahkamlash, ularda ijtimoiy mas'uliyat tuyg'usini rivojlantirish uchun zarur sharoit yaratishi lozim. Shu bilan birga yoshlar orasida nojo'ya xulq-atvorlarni, zo'ravonlikni oldini olish, ularni sog'lom turmush tarziga yo'naltirish ham muhim vazifadir. Bu borada psixologik maslahatlar berish, individual va guruh mashg'ulotlari o'tkazish, o'ziga ishongan, o'zini anglagan shaxsni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.[2]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Shaxsning psixologik rivojlanishida ijtimoiy ko'nikmalarni o'zlashtirish darajasi uning atrof muhit bilan munosabatlariga bevosita ta'sir qiladi. Ijtimoiy ko'nikmalar yoshlarning muammolarni hal qilish, muloqot qilish, jamoada ishlash va murosaga kelishni boshqarish qobiliyatlarini shakllantiradi. Shu boisdan pedagoglar va psixologlar yoshlarning individual imkoniyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda,

ularni ijtimoiy muhitga moslashuvga o'rgatish usullarini ham ishlab chiqishlari zarur. Psixologik rivojlanishning har bir bosqichida yoshlarning qiziqishlari, ehtiyojlari va maqsadlari o'zgara boradi. Bu o'zgarishlarni e'tiborga olmagan holda tarbiya va ta'lim jarayonini tashkil qilish yoshlarning o'zini tutishini, o'zaro munosabatlarini to'g'ri shakllantirishga to'sqinlik qiladi. Shu bois, ta'lim jarayonida metodik yondashuvlar va pedagogik texnikalarni yoshning o'ziga xos psixologik holatidan kelib chiqib tanlash muhimdir. Bu yoshlarni faol va ijtimoiy hayotga tayyorlashga xizmat qiladi.[3]

Voyaga yetmaganlarda psixologik rivojlanish va ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonlari tabiiy va murakkab birlashmadir. Har bir yoshdagi o'ziga xos psixologik o'zgarishlar bilan birga, atrofdagi ijtimoiy sharoitlar, oilaviy muhit, maktabdagi sharoitlar, do'stlar bilan munosabatlar bu jarayonni shakllantiradi. Yo'naltirilgan tarbiya, psixologik yordam va pedagogik yondashuvlar yordamida yoshlarning shaxs sifatida yetilishi samarali bo'ladi va ular jamiyat hayotida o'z o'rnini topa oladi. Voyaga yetmaganlarda ijtimoiy muhitga moslashuvni yaxshilash uchun ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish metodlari keng qo'llaniladi. Bu usullar orqali yoshlar turli hayotiy vaziyatlarda o'zini qanday tutishni, samarali muloqot qilishni va muammolarni hal qilishni o'rganadilar. Rolli o'yinlar bilan shug'ullanish yoshlarning ijtimoiy tajribasini oshiradi, o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi hamda ularni yangi vaziyatlarga moslashishga tayyorlaydi. Guruh faoliyatlari yoshlar orasida hamjihatlik, o'zaro hurmat va ishonchni rivojlantirishga xizmat qiladi. Sport va san'at kabi jamoaviy mashg'ulotlar ularning barqaror muloqot qilishi va jamoada hamkorlik qila olish ko'nikmalarini kuchaytiradi. Shuningdek, guruh muhokamalari va loyihalar yoshlarni birgalikda fikr yuritish va qaror qabul qilish jarayonlariga jalb qiladi, bu ularning ijtimoiy faoliyatda ishtirokini oshiradi.[4]

Psixologik maslahat va qo'llab-quvvatlash metodlari yoshlarning ruhiy holatini barqarorlashtirishga yordam beradi. Individual yoki guruh bo'yicha olib boriladigan psixologik treninglar ular orasida stressni boshqarish, konfliktlarni hal etish va o'zini anglash qobiliyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu jarayonlar yoshlarni ijtimoiy muhitga faol integratsiyalashuviga zamin yaratadi. Oila muhitining ijobiy ta'siri

ijtimoiy moslashuv uchun muhimdir. Bolalar o'z oilasidan mehr-oqibat, qo'llab-quvvatlash va o'rnak oladi. Sog'lom oila munosabatlari yoshlarni jamiyatda o'z o'rnini topishga rag'batlantiradi, ular orasida ijtimoiy qoidalarni tushunish va ularga rioya qilish odat tusiga kiradi. Shu bois ota-ona va yaqinlarning ijobiy ta'siri bolalarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi hisoblanadi. Ijtimoiy muhitni yaxshilash uchun maktab va mahalla darajasida qulay sharoit yaratish zarur. Bolalar markazlari, sport maydonchalari, madaniy tadbirlar yoshlarni ijtimoiy faoliyatga jalb etadi va ularda ijtimoiy ko'nikmalarni kuchaytiradi. Bu joylarda o'tkaziladigan ijtimoiy va madaniy tadbirlar yoshlarning bir-biri bilan faol muloqotda bo'lishlariga yordam beradi. Mentorlik va yetakchilik dasturlari yoshlar orasida ijtimoiy moslashuvni mustahkamlashda katta rol o'ynaydi. Tajribali kattalar yoki o'smirlarning ko'rsatmalari orqali yoshlar o'rnak olib, turli vaziyatlarda o'zini tutishning eng maqbul usullarini o'rganadilar. Bu ular uchun yo'l-yo'riq, qo'llab-quvvatlovchi manba vazifasini bajaradi. Ta'lim tizimidagi ijtimoiy va hissiy rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar yoshlarning hissiy intellekti, boshqalar bilan hamdardlik qilish qobiliyatini o'stiradi. Maxsus o'quv mashg'ulotlari yordamida ular o'z his-tuyg'ularini boshqarishni va stressli vaziyatlarda ham ijtimoiy muhitga moslashishni o'rganadilar, bu esa ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlaydi. Yoshlarni ijtimoiy loyihalarga jalb etish orqali ularda jamiyatga mas'uliyat hissi rivojlanadi. Bu ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga undaydi, ijtimoiy voqealar va jamoat hayotida ishtirok etishni rag'batlantiradi. Shu tarzda yoshlar o'zaro muloqot va hamkorlikni mustahkamlash imkoniyatini topadilar. Ushbu metodlarning uyg'un qo'llanilishi voyaga yetmaganlarning ijtimoiy muhitga moslashuvini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bu yoshlarning psixologik barqarorligini oshirish, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda jamiyatda samarali faoliyat yuritishini ta'minlashga xizmat qiladi. Natijada, ular kelajakda ijtimoiy jihatdan mustaqil, mas'uliyatli va o'zini to'liq anglaydigan shaxslar sifatida yetishib chiqadilar.[5]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlarning psixologik rivojlanish bosqichlari ularning aqliy, hissiy va ijtimoiy o'zgarishlarini qamrab oladi. Ushbu bosqichlarda yoshlar o'zini anglash, shaxsiy identifikatsiyani shakllantirish va o'zgarayotgan jamiyatga moslashish jarayonidan o'tadi. Ijtimoiy muhitning moslashuvdagi roli juda katta bo'lib, u yoshlarni ijtimoiy xilma-xil vazifalarni bajarish uchun tayyorlaydi, ularning muloqot qobiliyatini, jamoaviy ishda ishtirok etish istagini rivojlantiradi. Ta'lim va tarbiya tizimi voyaga yetmaganlar psixologiyasining barcha xususiyatlarini hisobga olib, ularning jamiyatga samarali moslashuvini ta'minlash uchun doimiy ravishda metodik va psixologik yordam ko'rsatishi lozim. Shunday yondashuv orqali yosh avlod sog'lom, faol va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sobirxonova, R. (2023). "O'smirlarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishi va moslashuv jarayoni". Psixologiya va Pedagogika Journal, 4(2), 25-33.
2. Abdullayeva, M. & Karimov, S. (2022). "Voyaga yetmaganlar psixologiyasida ijtimoiy muhitning roli". O'zbekiston Davlat Psixologiya Jurnali, 6(1), 58-67.
3. Tursunov, Z. (2021). "O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari va ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri". Toshkent Psixologik Tadqiqotlar To'plami, 3, 112-118.
4. Xolmuhamedov, A. (2020). "Ijtimoiy muhit ta'sirida yoshlarning shaxsiy rivojlanishi". Xalq Ta'limi Sohasi Ilmiy Surishtiruvi, 1(5), 41-49.
5. Normurodova, D. & Yuldashev, B. (2023). "Voyaga yetmaganlarning ijtimoiy moslashuvi: nazariy va amaliy jihatlar". Ilm-fan va Ta'lim, 8(3), 73-81.
6. Mirzaeva, F. (2021). "O'smirlar psixologik rivojlanishida oila va maktab muhitining samarasi". Psixologik Izlanishlar Jurnali, 5(1), 34-42.
7. Rustamov, J. (2022). "Ijtimoiy biografiya uslubi bilan voyaga yetmaganlarni o'rganish metodikasi". O'zbekiston Pedagogika Ilmiy Akademiyasi xabarлари, 11(4), 90-98.
8. Qodirov, M. & Sattorova, N. (2020). "Voyaga yetmaganlarning ijtimoiy-psixologik moslashuviga ta'sir qiluvchi omillar". Psixologiya va Jamiyat, 2(3), 15-24.

9. Ergashev, T. (2023). "Voyaga yetmaganlarning ijtimoiy faoliyati va psixologik rivojlanish bosqichlari". Ilmiy-Ilmiy Tadqiqot Jurnali, 10(1), 50-59.